

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка
В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора юридичних наук, професора **ГАФУРОВОЇ Олени Вікторівни**
на дисертаційне дослідження **ЗАКАЛЬ Орисі Орестівни** на тему:
«Захист кліматичних прав людини: питання теорії і практики»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю **081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Кліматична криза беззаперечно є одним із викликів світовому правопорядку та самому існуванню людської цивілізації. За порівняно нетривалий час вона встигла перетворитися на вагомий фактор радикального погіршення екологічної ситуації для людини, суспільства, держави.

Зважаючи на роль і призначення права в суспільному житті, воно має здійснювати проактивний вплив на регулювання кліматичних правовідносин, зменшуючи ризики зміни клімату для людини. Саме право покликане стати чільним фактором «приборкання» негативних соціальних, політичних, економічних та власне екологічних наслідків для прав людини з боку кліматичної кризи.

Між тим, на сучасному етапі глобалізації світових екологічних процесів національне екологічне законодавство України подекуди не відповідає вимогам сьогодення та потребує докорінного доктринального перегляду та серйозного вдосконалення, зокрема в ракурсі посилення захищеності й гарантованості екологічних прав людини. Тим часом у їх структурі поступово виникає і стрімко розвивається новий комплекс людських прав – кліматичні права.

З огляду на те, що саме праволюдський дискурс є ключовим у соціальному і правовому розвитку України і людства в цілому, наголос на науковому аналізі феноменології кліматичних прав людини, зроблений у запропонованому дослідженні, видається гостро актуальним, перспективним та спрямованим на майбутнє.

Таким чином, дисертаційне дослідження **Закаль Орисі Орестівни** на тему: «Захист кліматичних прав людини: питання теорії і практики» вбачається актуальним та своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до сучасних стратегій та напрямів розвитку наукових досліджень. Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному теоретичному та практичному дослідженні кліматичних прав людини як новітнього правового феномену.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані дисертантом вдало і цілковито відповідають вимогам, які висуваються до наукових робіт дисертаційного характеру.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження

зумовлений достатньо раціональною, збалансованою та внутрішньо узгодженою структурою дисертації.

Науково-теоретичне підґрунтя цієї дисертації склали Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні правові договори, законодавство Європейського Союзу та окремих зарубіжних держав, які охоплюють питання правового регулювання кліматичних прав людини.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять різноманітні узагальнюючі документи міжнародних правозахисних інституцій, новітня політико-правова та еколого-правова література, різноманітні довідкові видання, матеріали незалежних медіа тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що рецензована дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень феномену кліматичних прав людини у світі та в Україні.

У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачкою.

До найбільш значущих, на наш погляд, належать такі:

- доведення необхідності концептуального виокремлення кліматичних прав як окремої підгрупи в системі екологічних прав людини;
- ґрунтовне доктринальне осмислення феномену кліматичних прав людини, передумов і джерел їх виокремлення та формування їх системи;
- доведення пріоритетного характеру міжнародно-правового захисту кліматичних прав у системі прав людини;
- з'ясування особливостей захисту кліматичних прав людини у світі та в Україні з огляду на глобальні еколого-правові тренди;
- висвітлення закономірності конституціоналізації кліматичних прав людини, їх ключова роль і місце в структурі кліматичного конституціоналізму;
- аналіз форм і методів інституційного забезпечення розвитку кліматичних прав, висвітлення неоднакових умов їх захисту в різних країнах під впливом різноманітних правових і позаправових факторів;
- показ взаємозалежності між подоланням кліматичної кризи та поступальним розвитком, розширенням та зміцненням гарантованості кліматичних прав людини.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Новаційний характер дисертаційного дослідження не виключає певних недоліків та суперечливих положень, які потребують додаткових пояснень та уточнень:

1. Аналізуючи в розділі 2 дослідження закордонний досвід правового захисту кліматичних прав людини, здобувачка робить лише загальні висновки та пропозиції. Однак, на наш погляд, доцільно було б подати і конкретні пропозиції щодо імплементації елементів

передового закордонного досвіду в поточне та перспективне національне законодавство з метою подальшого захисту кліматичних прав в Україні.

2. Авторка використовує в дисертаційному дослідженні багато статистичних викладок щодо судових процесів із захисту кліматичних прав за кордоном, проте досить поверхово підходить до аналізу змісту та значення низки важливих кліматичних справ для розвитку кліматичних прав людини (справи Джуліані, Легарі, Ургенди тощо). Між тим, особливо важливим є розвиток судового правотлумачення кліматичних прав для їхньої інституціалізації у правових системах різних країн, на чому варто було б наголосити чіткіше.

3. На жаль, досить поверхово в дисертації досліджено права кліматичних біженців, які згадуються, проте їхня сутність і значення отримали фрагментарне розкриття. Проте, з огляду на сучасні динамічні процеси глобалізації кліматичної проблеми, на них варто було б зупинитися докладніше. Доцільно було б висвітлити актуальність цієї проблеми для України, Євросоюзу, інших держав.

4. Під час роботи над підрозділом 2 дисертації авторка ретельно дослідила досвід конституціоналізації кліматичних прав людини. Однак хотілося б почути її думки про доцільність і можливі форми (способи) такої конституціоналізації в сучасній Україні, з огляду на широкомасштабну правову реформу в нашій державі.

Проте наведені зауваження, які певною мірою несуть характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної здобувачкою наукової роботи.

Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про вагомий особистий внесок здобувачки в еколого-правову науку.

Вдалиий і логічно зумовлений вибір у дослідженні питань, їх актуальність, раціональне співвідношення теоретичних міркувань та прикладів із практики, чіткість і послідовність викладу матеріалу, належна аргументованість наукових висновків і узагальнень свідчать про високий рівень проведеного дослідження та його практичне значення.

Так, вагоме значення одержаних результатів дослідження в теоретичній і практичній сферах зумовлюється тим, що сформульовані й обґрунтовані в дисертації висновки та пропозиції суттєво розширюють і поглиблюють існуючі знання про сутність та особливості феномену кліматичних прав людини, їх роль в еколого-правовому розвитку та в праволюдному дискурсі сучасної глобалізованої цивілізації.

Зміст дисертації висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих у роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні численних літературних джерел із проблематики дисертаційного дослідження.

Повнота висвітлення результатів дослідження. Основні положення дисертації відображені в низці публікацій у фахових наукових виданнях України, а також оприлюднені

на науково-практичних конференціях, що свідчить про ретельну роботу, проведену здобувачкою у процесі наукового дослідження та його апробації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 13 наукових працях, з яких 9 статей у наукових фахових виданнях України та 4 тези наукових доповідей.

Оцінка оформлення дисертації. Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог, для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладання матеріалу. Робота відрізняється смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю змісту.

Загальний висновок. Дисертація на тему: «Захист кліматичних прав людини: питання теорії та практики» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка **Закаль Орися Орестівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент
професор кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів
та природокористування України
доктор юридичних наук, професор

Олена ГАФУРОВА

